

Sprog i Norden

Titel: *Knud Knudsen* (1812–1895): norsk skole- og språkreformator og skandinavist

Forfatter: Arne Torp

Kilde: Sprog i Norden, 2012, s. 1-19 [i hæftet: s. 119-138]

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Knud Knudsen (1812–1895): norsk skole- og språkreformator og skandinavist

Arne Torp

Ivar Aasen (1813–1896) og Knud Knudsen (1813–1896) er de to store navna i norsk språkhistorie på 1800-tallet, men Aasen er nok vesentlig bedre kjent både i Norge og ellers i verden enn Knudsen. Dette er heller ikke så merkelig: Aasen grunnla nemlig den ene av de to offisielle norske målformene, landsmålet eller nynorsken, men Knudsens andel i bokmålet eller riksmålet består i at han var den ivrigste pådriveren for å fornorske dansken, som det ble kalt. Utgangspunktet hans var da den uttalen av dansk skriftspråk som var vanlig i den norske overklassa, den såkalte dannede dagligtale.

Knudsen var dessuten aktiv på mange andre felter, bl.a. som skolereformator, der han ville redusere vekten på de klassiske språka latin og gresk i den latinskolen der han sjøl arbeidde, og i stedet erstatte disse språka med morsmål og norrønt. Skolereformene slo i stor grad gjennom i praksis alt i Knudsens egen tid, mens de språkreformene han så for seg, stort sett kom etter hans død.

Et element i Knudsens virke som det er spesiell grunn til å omtale i Språk i Norden, er interessen hans for skandinavisk språksamarbeid. Alt i 1845 slår han til lyd for dette, og i 1866 utdyper han det i en egen artikkel der dette er hovedsaken. Tre år seinere – på den velkjente Stockholms-konferansen for skandinavisk språksamarbeid, var Knudsen en av de fire norske representantene.

De to store i norsk språkhistorie: Ivar Aasen og Knud Knudsen

I norsk språkhistorie på 1800-tallet er det spesielt to personer som nevnes som opphavsmenn til de to utgavene av norsk skriftspråk som eksisterer i dag. Norsk eksisterer som kjent i to litt ulike skriftlige utgaver, nemlig *bokmål*, som brukes av de fleste, og som mange både i og utenfor Norge ser på som norsk uten nærmere spesifisering, mens den andre og mindre brukte målformen kalles *nynorsk*. Mange også utenfor Norge kjenner nok til at nynorsken, tidligere kalt *landsmål*, ble skapt omkring 1850 av *Ivar Aasen* (1813–1896), som ellers er mest kjent for to grunnleggende verk om norsk språk, nemlig *Norsk Grammatik* (1864) og *Norsk Ordbog* (1873). Aasens samfunnsinnsats begrenser seg

stort sett til det språklige området, men der har han også satt varige spor både som opphavsmannen til landsmålet/nynorsken, og som grunnleggeren av norsk dialektologi, heri innbefatta leksikografi. Knudsen var derimot aktiv på en rekke forskjellige områder, som vi skal se. Biografisk var de imidlertid på mange måter svært like: De var født med ett års mellomrom på den norske landsbygda av bondeslekt, ingen av dem stifta familie, og de ble nøyaktig like gamle.

Knud Knudsens språklige innsats er nok mindre kjent både i Norge og ellers i Norden, og det er for så vidt ikke så rart, i og med at en neppe kan påstå at Knudsen har *skapt* bokmålet; det ville nok uansett ha eksistert i en eller annen form også uten hans medvirkning. Bokmålet har nemlig utvikla seg med bakgrunn i det talemålet som den norske overklassa begynte å snakke mot slutten av dansketida før 1814, og som noe forenkla kan beskrives som basert på dansk skriftspråk, men med norsk uttale. Dette talemålet ble gjerne kalt *den dannede dagligtale*, fordi det var dagligspråket til den såkalte dannede klasse i Norge. Knudsen var likevel viktig som en iherdig pådriver for å fremme de norske elementene i dette talemålet, som han gjerne kalte *den landgyldige norske uttale*, og likeens de norske elementene i det norsk-danske skriftspråket, som eksisterte mer eller mindre som et fellesspråk for både Danmark og Norge helt fram til 1907. En kan si at de store norske skriftspråkreformene som ble gjennomført i første halvdel av 1900-tallet, for bokmålets vedkommende i stor grad representerer ei gjennomføring av forslag som Knudsen hadde gjort seg til talsmann for helt fra 1840-åra og fram til han døde i 1895.

Jeg har ikke tenkt å gi en brei presentasjon av det feltet som Knudsen er mest kjent for i heimlandet i ettertida, altså fornorskinga av dansk-norsken; dette emnet er for øvrig fylldig omtalt og belyst i alle vanlige oversiktsverk om norsk språkhistorie (jf. f.eks. Vinje 1978:146–167 og 207–214; Skard 1976:93–120; Torp og Vikør 2003:181–204). Knudsens liv og virke på ulike områder er også grundig omtalt i Egil Børre Johnsens fylldige Knudsen-biografi (Johnsen 2006). Jeg vil i stedet fokusere mest på et tema jeg mener bør være spesielt aktuelt i en nordisk sammenheng, og det er Knudsens innsats for tilnærming mellom de skandinaviske skriftspråka. På dette området var han nemlig langt mer aktiv enn noen av de andre aktørene på den språkpolitiske scenen i Norge på 1800-tallet. Men ettersom skandinavismen tross alt ikke var hovedsaken i Knudsens livsverk, vil jeg først nevne de andre feltene der han har gjort en betydelig innsats.

Stridsmannen Knud Knudsen

Knudsen var aktiv på mange fronter, men jeg trur likevel det er mulig å se en

klar sammenheng mellom de forskjellige sakene han var opptatt av. Djupest sett var det antagelig fedrelandskjærlighet og et ønske om å gi alminnelige folk del i kultur og opplysning som var drivkrafta hos han. Dette var sjølsagt ikke spesielt originalt blant intellektuelle på 1800-tallet – nøyaktig det samme kunne uten tvil sies om mange andre kjente kulturpersonligheter. Derimot var det ingen som prøvde å sette et slikt program ut i livet ved å konsentrere innsatsen om akkurat de feltene som Knudsen gjorde.

Målstreveren

Det er altså som språkreformator han er mest kjent i Norge. Alt i 1845 skreiv han en artikkel i Studentersamfundets tidsskrift *Nor*, med tittelen: ”Om Lydene, Lydtegnene og Retskrivningen i det norske Sprog”. Knudsen var tilhenger av den danske språkmannen Rasmus Rask, som mente at rettskrivinga burde være såkalt *ortofon*, det vil si at skriftspråket skulle bygge på talespråket, slik at avstanden mellom skrift og tale ble minst mulig. I denne artikkelen går han grundig gjennom alle de punktene der han finner misforhold mellom skrift og uttale i det norsk-danske skriftspråket og foreslår endringer. Men å være ortofonist i Norge måtte nødvendigvis bli noe annet enn i Danmark, for i vårt land skyldtes avstanden mellom skrift og tale til dels også det at skriftspråket vårt var basert på dansk. Dette gjaldt f.eks. de såkalte bløte konsonantene, som Knudsen kjempa mot hele livet: I skriftspråket hette det f.eks. *pibe*, *bide* og *bage*, i norsk uttale (bortsett fra dialektene på sørvestkysten) var det *pipe*, *bite* og *bake*. Dermed hadde Knudsen dobbelt grunn til å være ortofonist – dersom skriftspråket ble mer *lydrett*, ble det samtidig mer *norsk*. For Knudsen var det imidlertid ingen motsetning mellom det å kjempe for språklig frigjøring fra dansken i Norge og samtidig være for skandinavisk språksamarbeid. Alt på slutten av den nevnte artikkelen fra 1845 slår han til lyd for at representanter for de forskjellige skandinaviske landa burde komme sammen for å se om de ikke kunne komme fram til enighet om å justere skrivemåten. Men dette skulle ikke skje ved at man avtalte hvormegen Vold hvert Land skulde gjøre paa sit Sprog, for at man af alle tre kunde faae i Stand eet Fellessprog, thi en saadan Plan lader sig ikke udføre, men for at aftale fælles Tegn for fælles Lyd i alle Sprogene, saa at den Lighed, som virkelig findes mellem dem, ogsaa kunde komme tilsyne, og saaledes Adkomsten til de to andre Nationers Literatur for hver af dem blive lettet. (Knudsen 1845:117)¹

---

1 Det hersker en viss forvirring med hensyn til publiseringsåret for denne artikkelen; ulike kilder oppgir både 1844 og 1845, og på tittelbladet til publikasjonen står det 1846. Bakgrunnen for denne forvirringa har Finn-Erik Vinje gjort greie for i forordet til Knudsen 2002 (1856):XXIX, note 4.

Som vi ser, legger Knudsen her opp til at man burde gjøre det som faktisk ble gjort 24 år seinere da det ble holdt en slik språkkonferanse i Stockholm; mer om dette seinere.²

Målrenseren

Men Knudsen kjempa ikke bare for at språket skulle bli mer lydrett i *skrivemåten* – han ville også ha hjemlige *ord* i skriftspråket. Dette gav seg utslag i en livslang kamp mot fremmedord av alle slag. Han mente sjølve orda var vel så viktige som skrivemåten. Høydepunktet i denne kampen var ei stor ordbok han gav ut i 1881, *Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning*. Når en ser på resultatet i ettertid, er nok likevel kampen mot fremmedorda den delen av Knudsens virke som har vært minst vellykka – bortsett fra enkelte gloser som *ordskifte* for *debatt* og (ironisk nok) *bakstrev* for *reaksjon* er det svært få av Knudsens til dels fantasifulle forslag til avløserord som har slått an.

Skolereformatoren

Derimot opplevde han etter hvert en nærmest fullstendig seier i kampen mot de klassiske språka og for norrønt og morsmål i latinskolen, der han sjøl hadde sitt virke. Som rimelig var, gjorde han seg riktignok mektig upopulær blant kollegene sine med slike synspunkter. Men tida arbeidde for Knudsen på dette feltet, og alt i 1857 opplevde han her sin første seier da den latinske stilen ble avskaffa til studenteksamen. I latinskolens arvtager, den høyere allmennskolen – forresten et navn Knudsen har skapt – fikk latinen etter hvert en nokså beskjeden plass, mens morsmål med gammelnorsk, som var tittelen på norskfaget den gangen, fikk tilsvarende større. Dette var i fullt samsvar med Knudsens nasjonale program, der nettopp morsmålet skulle være det sentrale faget.

Knudsen som grammatiker

Ovenfor har vi nevnt noen av de viktigste *kampsakene* Knud Knudsen engasjerte seg i. Sammenligna med Aasen, som så å si ikke engasjerte seg verken i språkstrid eller debatt, var Knudsen nesten stadig i polemikk med sine motstandere, og dem var det ikke få av. Men han har dessuten i likhet med Aasen gjort en betydelig innsats som grammatiker. Knudsens hovedverk her er *Haandbog i dansk-norsk Sproglære* fra 1856, som året etter kom ut i forenkla form som *Lærebog i dansk-norsk Sproglære*. Disse bøkene fikk ingen stor

---

2 Dette siterte avsnittet fra Knudsen 1845:117 har for øvrig den svenske referenten fra Stockholms-møtet oversatt og tatt med i sitt referat fra møtet; jf. Hazelius 1871:2.

utbredelse, noe som nok for en stor del skyldtes motvilje hos mange i samtida mot Knudsens språkreformatoriske ideer. I ettertid har nemlig fagfolk til dels vurdert Knudsens grammatiske arbeider svært høyt; her kan vi bare nevne den kjente danske Poul Diderichsen, som regner Knudsens *Haandbog* som det mest sjølstendige bidraget på 1800-tallet når det gjaldt drøfting av ”den danske grammatiks prinsipper og (navnlig) af de fænomener i dansk grammatik som ikke svarede til latin” (Diderichsen 1965:205, her sitert etter Vinje 2002:XVIII). Ja, til og med Knudsens berømte samtidige, historikeren *P.A. Munch* (1810–1863), som ellers var en av Knudsens argeste motstandere når det gjaldt det språkpolitiske reformprogrammet hans, skreiv et utkast til en sterkt rosende omtale av *Haandbog*, som han bl.a. kalte ”et af de grundigste, skarpsindigste og lærerigeste Arbeider over vort Modersmaal som hidtil har seet Dagens Lys”, der forfatteren ”er trængt ind i Sprogaandens inderste Helligdomme, og han har vidst at opfatte dens fineste Nuancer”. (Munch 1926; her sitert etter Vinje 2002:XIX). *Didrik Arup Seip* (1884–1963) har bl.a. sagt at ”om en slik uttalelse var blitt offentliggjort da den ble skrevet, ville den ha skaffet boken fortjent inngang hos dem som nu møtte den med mistro. Og den vilde rimeligvis ha gjort sprogstriden mildere” (her sitert etter Skard 1976:110). Sikkert er det i alle fall at slike ord fra nettopp P.A. Munch ville ha gleda Knudsen veldig, for nettopp den mektige Munchs kritikk i 1850-åra tok han seg svært nær av. Men Munchs rosende ord om *Haandbog* fikk Knudsen aldri lese, for omtalen kom ikke på trykk før i 1926 (i tidsskriftet *Maal og Minne* s. 139–141; jf. Vinje 2002:XXXIII), og da hadde Knudsen alt vært død i 30 år.

Skandinavisten Knudsen

Dermed er vi framme ved det emnet som skal være hovedtema i denne artikkelen, nemlig Knudsens arbeid for tilnærming og samarbeid mellom de skandinaviske skriftspråka. Som nevnt kjempa Knudsen hele livet for at nordmennene skulle få sitt eget skriftspråk, men samtidig var han altså *skandinavist*. Dette kan unektelig virke som en sjølmotsigelse, men Knudsen så praktisk og pedagogisk på saken: Som pedagog og ortofonist så han fordelene ved at skrift og tale ikke var altfor ulike. Derfor mente han det ville være en fordel for nordmennene med et eget *norsk* skriftspråk – noe som jo faktisk ikke eksisterte på denne tida. Men fordi han også var tilhenger av skandinavisk samarbeid på flest mulig områder, så han samtidig fordelene av et mest mulig vidtgående språkfelleskap mellom de tre nabolanda. Det dansk-norske blandingspråket som ville bli resultatet av de reformene Knudsen kjempa for, var jo dessuten nærmest et ideelt skandinavisk ”mellomspråk”. Det er nemlig et faktum at mange av de reformene Knudsen foreslo for norsk ut fra reint

ortofon argumentasjon, samtidig var slikt som minka avstanden til svensk. Dette er heller ikke spesielt overraskende, for som den norsk-amerikanske språkmannen Einar Haugen har sagt halvveis i spøk, så er ”Norwegian Danish spoken in Swedish” (jf. Haugen 1990:151) – for øvrig en påstand som stadig vekk bekrefte i praksis når dansker ikke hører forskjell på norsk og svensk.

Skandinavisme og ortofoni hand i hand

Det er jo ingen opplagt sammenheng mellom det å være tilhenger av tilnærming mellom de skandinaviske språka og lydner stavemåte, men i praksis viste det seg at på 1800-tallet var det svært ofte samsvar mellom disse ideologiene. Det gjaldt altså i høy grad Knud Knudsen, men også en mangeårig kollega av Knudsen ved katedralskolen i Kristiania og seinere professor i historie ved universitetet, *Ludvig Kristensen Daa* (1809–1877). Begge disse hadde alt på 1840-tallet tatt til orde for språklig samarbeid i Skandinavia, som vi alt har sett i sitatet fra Knudsens artikkel fra 1845.

Sine skandinavistiske synspunkter og sympatier utvikla han vidare i en ny artikkel i 1866 som primært handla om skandinavisk språksamarbeid: *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*. Her setter han opp et punktvis program for hvordan en kunne skape mindre avstand mellom de skandinaviske skriftspråka. I det samme året ble det holdt et skandinavisk nasjonaløkonomisk møte i Stockholm, der en også diskuterte muligheten for å lette den litterære utvekslinga mellom de skandinaviske landa ved å få til større overensstemmelse i ortografien i språka. Møtet beslutta derfor å anmode lærerne i nordiske språk ved de skandinaviske universitetene om å få i stand et møte av språkkyndige med dette for øye (Hazellius 1871:3–4). Dette initiativet munna ut i at det tre år seinere ble holdt et møte i Stockholm, som seinere er blitt kjent som det skandinaviske rettskrivningsmøtet, og som gjerne blir betrakta som det historiske høydepunktet i skandinavisk språksamarbeid. Etersom Knud Knudsen var en av de fire norske representantene på møtet, må en også utvilsomt kunne si at dette samtidig var høydepunktet i hans karriere som skandinavist. Men det var nok heller ingen tilfeldighet at Knudsen ble valgt til dette vervet, for det var knapt noen annen skandinavisk språkmann som hadde markert seg så tydelig som tilhenger av språklig samarbeid. Den ortografiske utviklinga i de skandinaviske språka i de første hundre åra etter dette møtet er for øvrig behandla historisk i det aller første nummeret av *Språk i Norden* (jf. Ståhle 1970:5–36 (svensk), Spang-Hanssen 1970:37–48 (dansk), Hellevik 1970:49–65 (norsk)). Etersom Knudsens artikkel fra 1866 sannsynligvis i alle fall må ha vært kjent for mange av de som deltok på Stockholms-møtet i 1869, mener jeg det kan være av interesse å se i hvor

stor grad Knudsens forslag fra 1866 ble tatt opp og behandla på møtet tre år seinere.

En prinsipiell forskjell mellom Knudsens 1866-forslag og vedtaka på Stockholms-møtet 1869

Som nevnt var tittelen på Knudsens artikkel *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*. I ettertid virker kanskje denne tittelen ukontroversiell, men det var den kanskje ikke på 1800-tallet, for den gangen eksisterte det offisielt bare to skandinaviske skriftspråk, nemlig *dansk-norsk* eller *norsk-dansk* (velg term etter behag) og svensk. Å snakke om et eget *norsk* språk som skulle være forskjellig fra både dansk og svensk, måtte utvilsomt oppfattes av mange både i Norge og Danmark som en provokasjon; like fullt var det nettopp det Knudsen gjorde nærmest som den mest selvfølgelige ting av verden. Artikkelen åpner nemlig med en liten ingress i petit, der han gjør greie for skrivemåten i artikkelen, og den lyder slik:

I nærværende stykke har man, til prøve, gjort Norsken omtrent så lik Svensk, som ske kunde, uten at göre våld på ordenes lydelse her i landet. Oplysning om avvikelserne fra den vanlige bokstavering finnes i det følgende³. (Knudsen 1866:1)

Den som kjenner norsk rettskrivingsutvikling på 1900-tallet, vil se at Knudsen her (med visse unntak som vi skal komme tilbake til) har foregrepet reformen av 1907, som langt på veg realiserte hovedpunktene i Knudsens eget reformprogram for norsk-dansken i Norge og gjorde at norsk riksmål etter 1907 (fra 1929 offisielt bokmål) oppstod som et nytt skandinavisk skriftspråk. Den eneste virkelige svesismen som en moderne norsk leser ser i Knudsens artikkel, er for øvrig ordet *tidning* (s. 27) i stedet for *avis*, og her sikter ordet dessuten til svenske sådanne. Den gjennomførte bruken av *ö* i stedet for *ø* er selvfølgelig heller ikke tilfeldig, men denne bokstavformen var heller ikke ukjent ellers på dansk og norsk, så den la man nok mindre merke til.

På Stockholms-møtet i 1869 var det overhodet ikke snakk om å revidere skriftspråket i Norge på den måten som Knudsen tenkte seg i artikkelen fra 1866. Alle forslaga i Knudsens artikkel som skulle gjelde spesielt for norsk, ble derfor heller ikke drøfta. På bakgrunn av dette kunne det kanskje sies å være uventa at en slik språklig opprører kunne bli utpekt som norsk representant på et møte som helt klart både i samtid og ettertid ble oppfatta som et offisielt

---

3 Skrivemåten *følgende* (med *ø*) må nok være trykkfeil for *fölgende*.

møte. Når Knudsen trass i dette var aktuell i denne forsamlinga, skyldtes det nok først og fremst at man hadde sørga for at de som ble utpekt som representanter fra de forskjellige landa, skulle ha et noenlunde sammenfallende og positivt syn på skandinavisk språksamarbeid, og på det punktet stilte jo Knudsen i eliteklassen sammen med sin tidligere kollega historieprofessor Daa, som også var norsk representant. Det som særlig viser at oppnevninga til møtet var til dels språkpolitisk bestemt, er det påfallende i at den store språklige autoriteten i Sverige, nemlig *Svenska Akademien*, ikke var representert, for i så fall ville utvilsomt den svært konservative *Johan Erik Rydqvist* (1800–1877) blitt oppnevnt (Ståhle 1970:7). At det sikkert var et fornuftig valg å utelate Akademien, viste for øvrig Rydqvists reaksjon året etter, da han langa ut mot vedtaka på møtet i ”en regelrett pamflett, full av smådelser, missförstånd och bristande vilja att förstå” (Ståhle 1970:10)⁴. Med en slik svensk deltager ville sannsynligvis møtet i alle fall ikke vært i stand til å foreslå noen som helst reformer for svensk.

Jamførende oppstilling av Knudsens forslag i 1866 og vedtaka på Stockholms-møtet i 1869, samt seinere utvikling og normering i de ymse språksamfunna

Knudsen 1866 (s. 8–10)	Stockholms-møtet 1869	seinere utvikling/normering
Endringer for både norsk og dansk		
1. gotiske bokstaver (fraktur) erstattes med latinske (antikva)	som Knudsen (= svensk)	stort sett gjennomført i begge landa fra omkring 1900
2. avskaffing av ”stumme” e-er (<i>troe</i> > <i>tro</i> osv.) + vokalfordobling (<i>viis</i> > <i>vis</i> osv.)	som Knudsen (= svensk)	gjennomført i Norge alt 1862, i Danmark fra 1872
3. avskaffing av stor forbokstav i fellesnavn (<i>Mand</i> > <i>mand</i> osv.)	som Knudsen (= svensk)	i norsk i løpet av 1800-tallet (godkjent i skolen fra 1877), i dansk i 1948

⁴ Dette var også grunnen (jf. Hazelius 1871:10) til at den svenske sekretæren på Stockholms-møtet, Artur Hazelius, følte seg forplikta til å gjøre langt grundigere rede for vedtaka på møtet enn den danske og den norske, som begge klarte seg med 60–70 sider (se Lyngby 1870 og Løkke 1870), mens Hazelius bruker hele 238 sider på sin ”redogörelse” (Hazelius 1871), og i tillegg 142 sider på en ekstra artikkel *Om rättstafningens grunder* (Hazelius 1870), som Carl Ivar Ståhle karakteriserer som ”kanske den klaraste och elegantaste redovisning och motivering för principen ljudenlig stavning som sett dagen i svensk språkvetskap” (Ståhle 1970:10).

4. erstatning av <i>c, ch, q</i> og <i>x</i> med <i>k</i> som tegn for <i>k</i> -lyd	<i>q > k</i> (<i>Qvinde > Kvinde</i>) og <i>x > ks</i> (<i>Lax > Laks</i>) i hjemlige ord, ikke ellers	Stockholms-forslaget gjennomført i Norge alt 1862, i Danmark i 1872
5. erstatning av <i>c, z, x, ps</i> og <i>t</i> med <i>s</i> som tegn for <i>s</i> -lyd	ikke med i 1869	til dels gjennomført i Norge i 1862, ikke i Danmark
6. erstatning av <i>ph</i> og <i>v</i> med <i>f</i> som tegn for <i>f</i> -lyd (<i>Philosoph > Filosof</i>)	ikke med i 1869	gjennomført i Norge i 1862, i Danmark 1889
7. erstatning av <i>th</i> med <i>t</i> som tegn for <i>t</i> -lyd (<i>thi > ti</i>)	som Knudsen	gjennomført i løpet av 1800-tallet
8. erstatning av <i>i</i> med <i>j</i> i diftongene <i>ei</i> og <i>øi > ej</i> og <i>øj</i>	som Knudsen (= svensk)	i Danmark i 1872, aldri i Norge
9. erstatning av <i>aa</i> med <i>å</i> for <i>å</i> -lyd (<i>maale > måle</i>)	som Knudsen (= svensk)	i norsk i praksis fra 1917, obligatorisk fra 1938; i dansk fra 1948
10. fjerning av <i>j</i> foran alle fremre vokaler (<i>gjerne, kjær, skjære > gerne, kær, skære</i>)	som Knudsen (= svensk)	i Danmark 1889, aldri i Norge
11. stryking av <i>d</i> etter <i>l</i> og <i>n</i> der <i>d</i> -en ikke uttales og der den ikke hører hjemme etymologisk (<i>kalde, brænde > kalle, brænne</i>)	ikke med i 1869	gjennomført i norsk fra 1917, aldri i dansk
12. stryking av flertallsbøying av verb i skrift (<i>jeg kan : vi kunne > jeg, vi kan</i>)	som Knudsen	forsvinner i siste halvdel av 1800-tallet både i Norge og Danmark
Endringer bare for norsk		
1. innføring av muntlige kortformer av verb (<i>bliver, giver, tager > blir, gir, tar</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) fra 1907
2. erstatning av <i>-e</i> i flertall av felleskjønnsord med <i>-er</i> (<i>beste > bester</i>) og med nullending i intetkjønnsord (<i>lande > land</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) fra 1907
3. gjenopptagelse av harde konsonanter i de ord der de ennå høres i talen (<i>mad, kage, tabe > mat, kake, tape</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) delvis fra 1907, mer gjennomført fra 1917
4. gjenopptagelse av <i>i</i> det minste noen av de gamle <i>g</i> -er for <i>v</i> (<i>plov, mave, gavn > plog, mage, gagn</i>)	ikke med i 1869	stort sett gjennomført i riksmål/bokmål før 1940

5. utelating av <i>g</i> i <i>spurgte</i> , <i>spurgt</i> , <i>valgte</i> , <i>valgt</i> og lignende former der denne bokstaven ikke hører hjemme etymologisk	ikke med i 1869	gjennomført i første halvdel av 1900-tallet i samsvar med talt bokmål (<i>spurte</i> , <i>spurt</i> , men <i>valgte</i> , <i>valgt</i>)
"Dessuten er det en hel del enkelte ord, som i sin norske form ennå ikke er blet gængse i vore böker (<i>blåse</i> , <i>gråte</i> , <i>naken</i> , <i>sjö</i>)"	ikke med i 1869	alle disse formene (og diverse lignende) gjennomført før 1940
Endringer for svensk		
1. erstatning av <i>f</i> og <i>fv</i> med <i>v</i> som tegn for <i>v</i> -lyd (<i>lif</i> , <i>lefva</i> > <i>liv</i> , <i>leva</i>)	som Knudsen (= dansk og norsk)	gjennomført i 1906
2. oppheving av konsonantfordobling unntatt der hvor den finnes også i norske og danske böker (<i>batt</i> , <i>kött</i> , <i>byggnad</i> > <i>bat</i> , <i>köt</i> , <i>bygnad</i>)	ikke med i 1869	aldri gjennomført
3. erstatning av <i>ck</i> med <i>kk</i> (<i>icke</i> > <i>ikke</i>)	ikke med i 1869 (= dansk og norsk)	aldri gjennomført
4. stryking av flertallsformer i preteritum av sterke verb (<i>jag gav</i> : <i>vi gåfvo</i> > <i>jag</i> , <i>vi gav</i>), og helst flertall av verb i det hele tatt (jf. pkt. 12 under norsk og dansk)	som Knudsen	flertallsformer offisielt avskaffa i 1945
5. oppheving av skillet mellom supinum og perfektum partisipp intetkjønn (<i>jag har kallat</i> , <i>tagit</i> : <i>det är kalladt</i> , <i>taget</i> > <i>jag har</i> / <i>det är kallat</i> , <i>tagit</i>)	ikke med i 1869	oppheva i svake verb i 1906 (<i>kallat</i> : <i>kalladt</i> > <i>kallat</i> , <i>kallat</i>), men aldri i sterke verb (<i>tagit</i> : <i>taget</i>)
6, 7, 8 = norsk og dansk nr. 4, 5, 6 (erstatning av <i>c</i> , <i>ch</i> , <i>q</i> , <i>x</i> osv.)	ikke med i 1869, bortsett fra <i>q</i> og <i>x</i> , som i norsk-dansk nr. 4	<i>x</i> fremdeles i bruk (også) i hjemlige ord (<i>lax</i>)

Noen allmenne kommentarer til tabellen over

De punktene som både finnes hos Knudsen 1866 og foreslås av Stockholmsmøtet 1869, dreier seg i stor grad om endringer som ble diskutert blant språkfolk i samtida, og som sannsynligvis ville blitt gjennomført før eller seinere uansett.

Endringene 1 og 3 for norsk og dansk er reint grafiske, og her ble nok re-

formene sett på som ei modernisering – dette var framtida. Noe av det samme gjaldt nok pkt. 2, sjøl om denne endringa ikke var grafisk, men ortografisk og til dels morfologisk, men også her hadde svenskene vist veg, som ved 1 og 3. Endringene 8, 9, 10 ville også skape skandinavisk enhet, men både 8 og 10 viste seg å bli kontroversielle i Norge, som vi skal se.

Endringene i norsk og dansk pkt. 4, 5, 6 og 7 (og for øvrig lignende eller tilsvarende forslag for svensk pkt. 6, 7, 8) kunne bare underbygges med ortofone argumenter. Ved pkt. 4 og 5 var det nok for det meste snakk om skrivemåte av fremmedord, og her foreslo man ingen forandringer i 1869, mens derimot hjemlige ord med *q* og *x* ble foreslått endra i 1869 (jf. pkt. 4).

Endring 12 for norsk og dansk og 4 for svensk gjelder modernisering av verbmorfologien, der alle de skandinaviske språka hadde flertallsbøying i skrift, men ikke i tale, og dermed kan en si at det også her egentlig er tale om en ortofon reform. Endring 5 for svensk er prinsipielt også morfologisk, men i praksis mest ortografisk, ettersom i alle fall *-dt* og *-t* alltid har vært uttalt likt.

De eneste punktene der både Knudsen og 1869-møtet tilrådte ortografiske endringer i svensk, var 1 og 3, mens Knudsen hadde et ekstra ortografisk forslag for svensk, nemlig nr. 2, men der har verken 1869-møtet eller seinere norsk rettskrivingsutvikling gitt han rett.

Det har vært diskutert hvor stor betydning det skandinaviske rettskrivingsmøtet har hatt for rettskrivinga i de skandinaviske landa. De fleste heller nok til at mange av endringene som seinere er blitt gjennomført, ville blitt det også uten innflytelsen fra Stockholms-forslaga. Likevel er det grunn til å tro at en del av endringene i alle fall slo raskere gjennom takk være møtet i 1869; det gjelder f.eks. de danske reformene i 1872 og 1889, der de aller fleste av Stockholms-reformene ble godkjent, for en stor del fordi Sven Grundtvig, en av de danske representantene på Stockholms-møtet, hadde gjennomført alle forslaga fra møtet i *Dansk rettskrivingsordbog* (1870), som han hadde ansvaret for. Etter 1948, da danskene om sider oppgav store forbokstaver i substantiv og innførte *å* for *aa*, kan en vel si at danskene er de som har vært flinkest til å etterleve forslaga fra Stockholms-møtet. I Norge har man derimot vært mest opptatt av interne normeringsproblemer (mer om dette nedenfor), og svenskene har heller ikke tatt mye hensyn til grannespråka i normeringa etter 1869 – det gjelder f.eks. klart den eneste større svenske reformen etter Stockholms-møtet, som ble vedtatt i 1906. Denne reformen var riktignok ortofon, men samtidig til dels "antiskandinavisk": Den gjennomførte nemlig ikke bare *v* for *f* og *fv* (*lif* – *lifvet* > *liv*, *livet*; jf. svensk pkt. 1), men også *v* for *hv* (*hvit* > *vit*); videre ikke bare *dt* > *t* i perf. part. *kalladt* > *kallat* (jf. pkt. 5), men også i adjektiv, f.eks. *rödt* > *rött*.

Knudsens skandinaviske reformforslag i lys av den seinere utviklinga

Som vi har sett nå, er mange av forslaga fra både Knudsen i 1866 og Stockholms-møtet 1869 gjennomført i alle de skandinaviske språka i dag. Som tabellen ovenfor viser, ble dessuten alle Knudsens endringsforslag for norsk gjennomført i bokmål før 1940.

Det som spesielt fra norsk side kan være interessant å merke seg, er de punktene der Knudsens og Stockholms-møtets endringsforslag for norsk og dansk ikke har slått gjennom i Norge, men derimot i Danmark. Det gjelder pkt. 8 (*ei* og *øi* > *ej* og *øj*) og 10 (*gjerne*, *kjær*, *skjære* osv. > *gerne*, *kær*, *skære*). Knudsen har dessuten et forslag om at svensk skal nærme seg norsk-dansk når det gjelder konsonantfordobling (nr. 2 på lista over), men her har tvert imot norsk seinere nærma seg svensk. Vi skal nå til slutt se nærmere på hvorfor Knudsens forslag ikke har slått gjennom på disse tre punktene.

Pkt. 8 (i tabellen) for både norsk og dansk: Erstatning av *i* med *j* i diftongene *ei* og *øi* > *ej* og *øj*

Når vi går til de norske og danske referatene fra Stockholms-møtet på dette punktet, vil vi se at argumentasjonen er ganske forskjellig. Den danske referenten Lyngby konstaterer at *i* og *j* skrifthistorisk sett var samme bokstav fram til 1500-tallet, og at den differensieringa mellom den "reine" vokalen *i* og halv-vokalen *j* har skjedd litt etter litt (Lyngby 1870:37–40). Tidlig på 1800-tallet var det vanlig å skrive ikke bare *ei* på dansk, men også *ie* for det som i dag skrives *je*, men her fant man etter hvert ut at skrivemåten med *i* var uhensiktsmessig; ettersom f.eks. *Stjerne* = /sti:erne/ bestemt form flt. av *sti* og *Stjerne* = /stjerne/ *stjerne* dermed ble homografer trass i ulik uttale, og skrivemåten med *j* for halvokalen slo derfor gjennom før midten av 1800-tallet i forbindelsen *je*, mens det fremdeles var vakling mellom *ei/ej* og *øi/øj* (tidligere også *øy*) når halvokalen sto etter vokalen. Her hadde Rasmus Rask gått inn for *ej* og *øj*, og det samme gjorde da både Knudsen og Stockholms-møtet, ettersom svensk for lengst hadde bestemt seg for *ej* og *öj*.

Den norske sekretæren Jakob Løkkes referat på dette punktet er på mange måter svært ulikt det danske i argumentasjonen. Noe som Løkke trekker inn i sterk grad, er etymologi, der han påpeker at diftongen i mange ord er oppstått ved vokalisering av en konsonant – oftest *g* – f.eks. *vei*, *seil*, *speil*; *öie*, *höi*, *höire* osv. Men i andre tilfeller er det i norsk til forskjell fra dansk slik at "ei og öi er bibeholdt fra det gamle sprog, eller sådanne ord som i den senere tid er optagne fra de med oldsproget overensstemmende dialekter, så som ei, nei, grei, hei [...] tröie, söie." (Løkke 1870:28–29). Løkke sier ganske visst at uttalen

av *ei* og *öi* i norsk er den samme uansett etymologisk opphav, men det virker likevel som han synes man bør bruke *i* som sisteelement på norsk, for det er bare da det blir en "skikkelig" diftong der både første- og sisteelementet er en "riktig" vokal. Han ender likevel med å bøye seg for flertallet og skriver lojalt *ej* og *öj* i sin rapport, "fordi jeg ikke anser sagen for at være af den betydning at man jo kunde gå med på at skrive *ej* og *öj*, om dette skulde blive den sejrende skrivemåde i Dansken, så meget mere da flere også her i landet er stemte for den." (Løkke 1870:32). Blant kjente norske diktere som brukte *ej* og *öj* på 1800-tallet, må først og fremst *Bjørnstjerne Bjørnson* (1832–1910) og *Henrik Ibsen* (1828–1906) nevnes; den sistnevnte var for øvrig også blant de norske representantene på Stockholms-møtet, og Ibsen fulgte etter 1869 konsekvent alle de forslaga som møtet fremma for norsk-dansken.

Men trass i at både Knudsen, Stockholms-møtet og to store diktere gikk inn for *ej* og *öj*, har seinere norsk normering valgt å holde fast ved *ei* og etter 1938 dessuten innført skrivemåten *øy*, som øker avstanden ytterligere til dansk og svensk. Dette forteller i grunnen alt om hva som har vært viktigst i norsk språknormering: Skandinaviske hensyn kan trekkes inn når det måtte passe slik, jf. alle Knudsens forslag for norsk, som minka avstanden til svensk, og de er for lengst vedtatt. Men det ble aldri argumentert for disse forslaga med at de førte norsk skriftspråk nærmere svensk – i unionstida før 1905 var slike argumenter til og med politisk ukorrekte for mange – det var hensynet til norsk tale som var hovedsaken. Når det gjelder utskiftinga av *öi* med *øy*, var det for øvrig det aller viktigste argumentet i første halvdel av 1900-tallet som gjorde utslaget, nemlig forholdet mellom nynorsk og bokmål, der målsettinga var å minske avstanden med tanke på framtidig sammensmelting – den såkalte samnorskpolitikken, som etter tusenårsskiftet offisielt er oppgitt.

Da bokmålet etter 1938 tok opp skrivemåten *øy* fra nynorsken, forsvant en av de aller siste ortografiske skilnadene mellom de to norske målformene. På det reint ortografiske planet har dermed samnorskpolitikken vært hundre prosent vellykka, for etter 1938 fins det ingen forskjeller i skrift mellom de to norske målformene som ikke samtidig innebærer en forskjell i uttale, noe det var mange tilfeller av på begynnelsen av 1900-tallet. Og denne reformen så vel som de aller fleste andre reint ortografiske reformene i norsk, der nynorsken i stor grad har vært premissleverandør, har vært vellykka – skrivemåten *øy* slo etter få år fullstendig gjennom på bokmål, og så vidt jeg kjenner til, har ingen noen gang forsøkt å argumentere for å innføre de danske og svenske skrivemåtene *ej* og *øj/öj* i Norge i forbindelse med noen av de mange og store offisielle språkreformene vi hadde på 1900-tallet.

Pkt. 10 for både norsk og dansk: Fjerning av *j* foran alle fremre vokaler (gjerne, kjær, skjære > gerne, kær, skære)

Dette er altså et annet punkt der Knudsens og Stockholms-møtets forslag ikke har slått gjennom i Norge. Den tradisjonelle skrivemåten i slike tilfeller i norsk-dansk, som for øvrig i prinsippet er beholdt i norsk til dags dato, er slik at det skrives bare *k* og *g* foran fremre høye vokaler: *kiste* og *gynge*, men *kj* og *gj* foran mellomhøye og lave vokaler: *kjerne*, *gjøre* og *kjær*. Fra 1889 gikk danskene over til å skrive *kerne*, *køre* og *kær*, som for dem faktisk samsvarte med uttalen på 1800-tallet og dermed kunne begrunnes med ortofoni. Dette var annerledes i Norge, der uttalen var som i svensk med /ç/ for *k* og /j/ for *g* foran alle fremre vokaler i hjemlige ord.

Den foreslåtte skrivemåten uten *j* foran fremre vokal kunne altså ikke motiveres ortofont i norsk i motsetning til det som var tilfellet i dansk. Likevel ville jo en skrivemåte med utelatelse av *j* foran **alle** fremre vokaler ikke bare skape samsvar med svensk, men dessuten være mer konsekvent enn den gamle norsk-danske, som behandla de høye fremre vokalene *i* og *y* annerledes enn resten av de fremre vokalene. For en utenforstående kan det derfor virke nokså merkelig at nordmennene som ellers har vært langt mer reformglade enn naboene, skulle tviholde på en slik gammel dansk inkonsekvens.

Forklaringa ligger her som så ofte ellers i de interne norske språkforholda. Og i dette tilfellet er det faktisk landsmålet som er hovedforklaringa, og ingen ringere enn Ivar Aasen sjøl må ta ansvaret for at resultatet er blitt som det er. Til hans forsvar må det riktignok innrømmes at han var veldig i tvil på dette punktet og forandra skrivemåten flere ganger i perioden 1848–1859 (jf. Indrebø 1951:458–459): I *Det norske Folkesprogs Grammatik* fra 1848 skreiv han *gj* og *kj* i samsvar med det tradisjonelle danske mønsteret; f.eks. *gjera*, *gjeit*, *gjøyma*, *kjenna*, *kjær*, men *gild*, *gylla*, *kinn*, *kyss*. I *Prøver af Landsmaalet* fra 1853 gikk han over til det "svenske" systemet med bare *g* og *k* (*gera*, *geit*, *gøyma*, *kenna*, *kær* osv.), men alt samme høsten gikk han tilbake til systemet fra 1848, med en liten justering i 1859 der han sløyfa *j* foran diftongene *ei* og *øy*; altså *gjera*, *kjenna*, *kjær*, men *geit* og *gøyma*, og slik er faktisk normen den dag i dag, både på nynorsk og bokmål. Det oppstår da slike pussigheter som at dersom en velger å skrive f.eks. *kjøre* og *gjømme*, som en kan gjøre på nynorsk, så er skrivemåten med *j*, men dersom en velger diftongformene *køyre* og *gøyme*, skal det være uten *j*. På bokmål heter det f.eks. *ei geit* uten *j*, men å *gjete* med *j*.⁵

At Aasen sjøl ikke var helt fornøyd med det valget han hadde gjort i 1859,

5 Til gjengjeld har norsk fra 2005 fått ett ord med normert skrivemåte *kj+i*, nemlig det slangprega ordet *kjip* (= dårlig, ekkel; av engelsk *cheap*); fram til da hadde *kip* vært offisiell skrivemåte, men folk flest skreiv *kjip* også før det ble lovlig.

går tydelig fram av det han skriver i grammatikken i 1864, men han mente likevel det fikk være slik inntil videre, for han mente det ville bli for uvant for folk med den "svenske" skrivemåten

saalænge som Folk ere saa uøvede i at læse dette Sprog [dvs. landsmål]. Det kunde saaledes for det første gaae an at skrive efter den nu tilvante Regel, dog burde dette kun betragtes som en midlertidig Efterlempning og ikke som nogen fast Regel for Fremtiden. (Aasen 1965:28)

Her ser vi da enda en bekræftelse på det gamle paradokset at ingenting er så permanent som et provisorium!

Pkt. 2 for svensk: Oppheving av konsonantfordobling unntatt der hvor den finnes også i norske og danske bøker (hatt, kött, bygnad > hat, köt, bygnad)

Dette er det punktet der Knudsen har fått aller minst gjennomslag både på hjemme- og bortebane for sitt forslag. Her kan vi kort og godt konstatere at danskene har beholdt sin gjennomførte enkelskriving av konsonant i utlyd; jf. *bat* – *hatten*, *væg* – *væggen* osv., mens bokmålet har overtatt det dominerende prinsippet i svensk med dobbelskriving av konsonant etter kort vokal både i innlyd og utlyd; jf. norsk og svensk *hatt* – *hatten*, norsk *vegg* – *veggen*, svensk *vägg* – *väggen*. Utviklinga i norsk har altså gått i stikk motsatt retning av den Knudsen agiterte for.

De første orda med dobbelkonsonant i utlyd i riksmål kom alt i 1907, da former som *buk* og *hug* ble til *bukk* og *hugg*, for å skille dem fra *buk* (= mage) og *hug* (= sinn) med lang vokal. Men det virkelig store raset kom i 1917, da arbeidet med å føre skrivemåten i riksmål/bokmål nærmere landsmål/ny-norsk. Ivar Aasen hadde nemlig helt fra første stund bestemt seg for å markere konsonantkvantitet på samme måte i landsmålet som i svensk – og islandsk og færøysk, dvs. ikke gjøre noen forskjell på fordobling i innlyd og utlyd. Fra 1917 ble dermed kort vokal mer eller mindre konsekvent markert med etterfølgende dobbelkonsonant i all norsk; de eneste unntaka var grammatiske "småord" som *at*, *den*, *han*, *kan*, *skal*, *til* osv. Foran ny konsonant har norsk beholdt den såkalte konsonantforenklingsregelen, som også fins i dansk, og den gjør at f.eks. substantivet *bygd* og partisippet *bygd* av verbet *bygge* skrives likt på norsk, mens svensk har *bygd* (subst.) mot *byggd* (partisipp) og *byggt* (supinum) med dobbel konsonant, der formene med *gg* foran *d* og *t* viser sammenhengen med andre former av verbet *bygga*. Etter 1917-reformen i norsk ble det stort sett langt bedre samsvar i skrivemåten av enkelt og dobbel

konsonant i norsk og svensk, mens avstanden selvfølgelig økte til dansk når det gjaldt konsonant i utlyd.

Knudsen er her altså fullstendig på kollisjonskurs både med samtidig og moderne praksis i svensk og med seinere normering i norsk. Han innrømmer ganske visst at i "et tilfælde blant nogle hundrede vil dobbelt tegn kanskje virkelig være ønskelig, som i Hugg, Dugg, visst for at kende dem fra Hug (på H., norsk Huk), Dug (norsk Duk) ..." (Knudsen 1866:25), men det får han ikke til å skifte mening. Han er nok imidlertid klar over at han vil få problemer med å vinne gehør for dette forslaget, for han innrømmer at det ser smått ut "med tilnærmelse fra Svenskernes side til os, hvad dette punkt vedkommer", og han har til og med registrert at "et par av de beste norske skalden" har begynt å skrive "gikk, fikk, tætt, tykkner, knappt osv." For definitivt å underbygge argumentasjonen mot dobbelkonsonant i utlyd siterer han til slutt den store mester Rasmus Rask, som mener å kunne påvise at "Endelydens Fordobling" leder til mange "Vanskeligheder, Undtagelser og Selvmodsigelser i Svensk". (Knudsen 1866:26). Men disse problemene har altså likevel både svensker og nordmenn funnet ut at man må kunne leve med.

Knudsens ettermæle ved tohundreårsjubileet

Som vi har sett, var Knudsen på mange områder sterkt omstridd i samtida, noe som i og for seg ikke var underlig, ettersom han ikke var redd for å innta standpunkter som han visste var kontroversielle, og ikke sjelden satte han dem fram i polemisk form. Men ettertida har ofte gitt Knudsen rett; blant annet er de fleste av hans spådommer om norsk skriftspråkutvikling blitt virkelighet etter hans død. Han fant dessuten støtte hos flere av de mest kjente norske forfatterne i samtida, spesielt Bjørnson og Ibsen. Da Knudsen fylte 80 år i 1892, sendte Ibsen til og med et visittkort med denne helsinga:⁶

Kære herr overlærer Knudsen!

Modtag herved min hjerteligste og ærbødigste lykønskning i anledning af fødselsdagen og derhos en varm tak for den sproglige vækkelse, jeg i så væsentligt mon skylder Deres ihærdige, utrættelige virksomhed. Deres hengivne Henrik Ibsen.

6 Ordlyden i den gjengitte teksten er henta fra Dagbladet 6. januar 1892, som er den eneste kilden vi har. Imidlertid er *stavemåten* i Dagbladets referat fra Knudsens 80-årsdag i sin helhet i samsvar med avisas normale rettskriving, men den stemte ikke med Ibsens "Stockholms-ortografi", som vi kan se av samtidige brev i original at han brukte også på denne tida. Jeg har derfor tillatt meg å "tilbakeføre" rettskrivinga til det som med tilnærma full sikkerhet må kunne antas å ha vært Ibsens egen skrivemåte på visittkortet.

I åra 1857–1863 arbeidde Knudsen og Ibsen sammen ved Kristiania norske Theater, Knudsen som språkkonsulent og Ibsen som artistisk direktør. Samarbeidet dem imellom var nok ikke alltid like knirkefritt, stundom visstnok heller tvert imot (jf. Johnsen 2006:247–252); men likevel er det Knudsens påvirkning i nettopp denne perioden Ibsen over 30 år seinere karakteriserer som sin språklige vekkelse. Som nevnt i forbindelse med Stockholms-møtet stod Ibsen og Knudsen også sammen i synet på språklig samarbeid i Skandinavia, og begge praktiserte seinere forslaga fra møtet i sin skriftlige praksis.

På visse måter var Knudsen og Ibsen kanskje nokså like som personligheter: ikke direkte sjarmerende (det fins det mange samtidige vitnemål om), men likevel med en integritet og oppriktighet som det stod respekt av, og som for begges vedkommende vel ble tydeligst mot slutten av livet.

Det er derfor ved dette tohundreårsjubileet god grunn til å løfte fram Knud Knudsen som en av de store nasjonsbyggerne i Norge på det språklige området, en som også klarte å forene et nasjonalt engasjement med sansen for et videre skandinavisk fellesskap.

Litteratur

Diderichsen, Paul. 1965. I Larsen o.fl. 1965

Johnsen, Egil Børre. 2006. *Unorsk og norsk*. Tvedestrand, Bokbyen forlag

Haugen, Einar. 1990. Danish, Norwegian and Swedish. I Comrie, B. (ed.): *The Major Languages of Western Europe*. London, Routledge

Hazelius, Artur. 1870. *Om rättstafningens grunder*. Stockholm, P. A. Norstedt & söner

Hazelius, Artur. 1871. *Redogörelse för nordiska rättstafningsmötets förslag till ändringar i det svenska stafningssättet*. Stockholm, P. A. Norstedt & söner

Hellevik, Alf. 1970. Utvikling i norsk rettskriving etter Stockholmsmøtet 1869. I *Språk i Norden 1970*

Indrebø, Gustav 1951: *Norsk målsoga*. Bergen, John Grieg

Knudsen, Knud. 1845. Om Lydene, Lydtegnene og Retskrivningen i det norske Sprog. I *Nor, Tidsskrift for Videnskab og Literatur*. Udgivet af Det norske Studentersamfund. Christiania, Wulfsberg & Co.

Knudsen, Knud. 2002 (1856): *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. Oslo, Det Norske Samlaget

- Knudsen, Knud. 1866. Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk. I månedsskriftet *Norden*, 1. bind
- Larsen, Jørgen, Christian Lisse og Karl Martin Nielsen (red.). 1965. *Det danske sprogs udforskning i 20. århundrede*. København, Gyldendal
- Lyngby, K. J. 1870 . *Det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 25de– 30^e juli 1869*. København, C. A. Reitzels forlag
- Løkke, Jakob. 1870. *Beretning om det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 25de– 30^e juli 1869*. Kristiania, P.T. Mallings Forlagsboghandel
- Skard, Vemund. 1976. *Norsk språkhistorie III 1814–1884*. Oslo – Bergen – Tromsø, Universitetsforlaget
- Spang-Hanssen, Henning. 1970: Den retskrivningsmæssige udvikling i Danmark siden det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869. I *Språk i Norden 1970*
- Ståhle, Carl Ivar. 1970. Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. I *Språk i Norden 1970*
- Torp, Arne & Lars Vikør. 2003. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo, Gyldendal akademisk
- Vinje, Finn-Erik. 1978. *Et språk i utvikling*. Oslo, Aschehoug
- Vinje, Finn-Erik. 2002. Knud Knudsen (1812–1896). I Knudsen 2002 (1856)
- Aasen, Ivar. 1965 (1864). *Norsk Grammatik*. Oslo, Universitetsforlaget

Summary

Ivar Aasen (1813–1896) og *Knud Knudsen* (1813–1896) are the two great names in Norwegian language history in the 19th century. However, Aasen is more famous than Knudsen, which is no wonder, since he founded one of the two official Norwegian written standards, the Landsmål or Nynorsk, which he based on popular rural Norwegian speech. The other and more widely used Norwegian standard, Bokmål or Riksmål, is originally based on the Dano-Norwegian written language which existed as a common language for Denmark and Norway until the end of the 19th century. Knudsen's main contribution to this standard is his lifelong struggle to make this language less Danish and more Norwegian by gradual change, thereby basing his reform suggestions on the so called educated Norwegian speech. Being a teacher, Knudsen also wanted to modernize the language curriculum by reducing the classical lan-

guages Latin and Greek and increasing the emphasis on the mother tongue and Old Norse.

One aspect of Knudsen's activity particularly worth mentioning in a Nordic periodical like *Språk i Norden*, is his interest in Scandinavian language cooperation. He voiced this engagement already in his first printed publication in 1845, and in 1866 he published a paper where the mutual orthographic rapprochement between the written language of the three Scandinavian languages is the main topic. In 1869 a conference was arranged in Stockholm to this end, with Knudsen as one of the four Norwegian representatives, the author Henrik Ibsen being one of the others. Ibsen also stuck to this orthography in all his publications after 1869.

One major difference between Knudsen's 1866 reform proposals and the suggestions from the Stockholm conference 1869 is that Knudsen 1866 also included several proposals for the reform of Dano-Norwegian in Norway, which for the most part have been implemented in later reforms in Norway, whereas the 1869 conference treated Dano-Norwegian as a unified language. Otherwise there were great similarities between the two lists of suggested changes, as can be seen from the comparing table in the Norwegian text above.

One rather strange aspect of the subsequent orthographic reforms in the different Scandinavian languages is the fact that Norwegians, despite their many spelling reforms in the 20th century, have failed to implement changes 8 and 10 on the Dano-Norwegian list. The main reason for this is the fact that Ivar Aasen was conservative in orthographic matters, and therefore stuck to the old Dano-Norwegian pattern in this respect. This shows clearly that Scandinavian viewpoints have played a minor role in Norwegian language reform, and the same may also be the case in the two other countries. It is therefore hard to tell whether the implementation in the different countries of reform suggestions from the Stockholm conference has come as a direct result of the conference.